

РЕЦЕНЗІЯ

доктора педагогічних наук, професора,

Кравченко Оксани Олексіївни

на дисертацію Мартинюк Вікторії Валеріївни на тему: «Педагогічні умови формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі», подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Цілісний аналіз дисертаційного дослідження Мартинюк Вікторії Валеріївни на тему: «Педагогічні умови формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі» дозволяє сформувані узагальнені висновки про його актуальність, обґрунтованість наукових та теоретичних положень, достовірність отриманих результатів, теоретичну та практичну цінність та дає змогу надати комплексну загальну оцінку дисертації, результати якої представлено для захисту на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація – авторська, самостійна, оригінальна наукова праця, яка сприяє вирішенню поставленої наукової проблеми – узагальнення теоретичних основ формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти; визначення, обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі.

1. Актуальність дисертаційного дослідження обумовлена становленням і розвитком системи формування ціннісних орієнтирів та утвердженням національно-патріотичної свідомості дітей та молоді. Адже в умовах повномасштабної війни утримати спротив вдається не лише завдяки політичним, економічним, інформаційним чинникам, а в першу чергу завдяки людським. Саме люди відіграють визначальну роль у реаліях сьогодення життя – це військові ЗСУ, територіальна оборона, волонтери, представники громад, медики, освітяни, соціальні працівники, психологи та багато інших. Це люди, які ідентифікують себе з Україною, її історією, культурою, а найголовніше – з українським майбутнім. Без перебільшень, освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави. У закладах освіти відбувається виховання у дітей та молоді патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей українського народу, а також інших націй і народів.

Саме студентський вік є найбільш чутливим для формування національної ідентичності, тому важливо здійснювати теоретико-

методологічні дослідження цього феномену, а також розробляти практичні рекомендації з впровадження спеціальних програм та заходів в умовах ЗВО.

Це ще раз підкреслює актуальність та затребуваність даного дисертаційного дослідження.

В актуальності викладено ґрунтовний аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень з даної проблематики, що дозволяє актуалізувати наукову проблему, сформулювати теоретичні положення дисертації, збалансувати науковий апарат дослідження та виявити положення, що потребують доопрацювання. Результати дисертаційного дослідження отримані авторкою самостійно та характеризуються науковою новизною та практичною значущістю.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, рекомендацій та висновків, сформульованих у дисертації. Дисертантка на високому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, визначила мету і завдання дослідження. Послідовність та логіка розділів дисертації демонструє розуміння авторкою теоретичних положень, методології дослідження, методів вивчення окресленої наукової проблеми. Наявний чіткий баланс між викладом змісту у розділах дисертації та задекларованою метою і завданнями дослідження. Зміст розділів відповідає сутності об'єкту – процесу формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти в позааудиторній роботі та предмету дослідження – педагогічним умовам та моделі формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти в позааудиторній виховній роботі. Мета даного дослідження полягає в узагальненні теоретичних основ формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти; визначенні, обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі. Відповідно до поставленої мети Мартинюк В.В. визначено чотири основні завдання, які були реалізовані на різних етапах наукового пошуку у межах сучасної парадигми досліджень у педагогічній науці, на основі експериментальної методології з використанням якісних та кількісних методів дослідження. У дисертації розкрито й обґрунтовано основні теоретичні положення, висновки, рекомендації. Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих здобувачкою у дисертації забезпечені використанням ґрунтовної наукової джерельної бази згідно предметної спрямованості дисертаційного дослідження та апробацією отриманих результатів на вітчизняних і зарубіжних наукових конференціях.

3. Достовірність та наукова новизна отриманих результатів.

Ознайомлення зі змістом дисертації та основними публікаціями дисертантки за темою дисертації дозволяє дійти висновку, що мету дослідження досягнуто. Основні теоретичні положення дослідження характеризуються науковою новизною і сформульовані авторкою особисто. Зокрема, у дисертації вперше обґрунтовано педагогічні умови формування

національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі (усвідомлення майбутніми педагогами значущості та потреби у формуванні національної ідентичності; створення у закладі вищої освіти національно-патріотичного середовища для формування національної ідентичності студентської молоді; активізація національно-патріотичної діяльності студентської молоді у позааудиторній виховній роботі); розроблено модель формування зазначеного феномену, яка включає в себе мету, теоретичні підходи, принципи, суб'єктів формування національної ідентичності, етапи, зміст, форми, методи, критерії, педагогічні умови, показники, рівні та передбачуваний результат; визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, емоційно-почуттєвий, практичний), показники та охарактеризовано рівні (високий, середній, низький) сформованості національної ідентичності студентської молоді.

Результати дисертаційного дослідження апробовано на міжнародних та вітчизняних наукових конференціях.

Таким чином, змістовне наповнення пунктів наукової новизни справді має теоретичне та практичне значення як для педагогічної науки, так і для споріднених з нею за об'єктом наукової уваги напрямів наукової думки. Дисертація Мартинюк В.В. сприймається як новий погляд на проблему національно-патріотичного виховання дітей та молоді із належно прокоментованими узагальненнями і висновками. Наукові положення характеризуються науковою новизною, практичною цінністю, логічністю та обґрунтованістю.

4. Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Ключові положення й результати дисертаційної роботи належним чином висвітлені й апробовані у публікаціях у наукових фахових виданнях України, у зарубіжних наукових виданнях тощо.

Наведено відомості щодо апробації роботи, особистого внеску здобувачки та відповідності публікацій темі дисертаційного дослідження. Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

5. Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Щодо композиції дисертації, то вона складається із двох анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел, додатків та визначається чіткою логікою викладу змісту дисертації без зайвого занурення у дотичні до дослідження проблеми.

Структура дисертації логічно побудована і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження. Слід відмітити, що структура роботи є логічною, виклад матеріалу відзначається послідовністю та доказовістю. Вказана наукова новизна роботи не викликає заперечень та відповідає меті, завданням та висновкам. Наведені дані щодо апробації

роботи, особистого внеску здобувачки та відповідності публікацій. Вказано зв'язок роботи з науковими темами.

Результати дисертаційного дослідження в повному обсязі викладено у фахових закордонних та вітчизняних періодичних джерелах з педагогічних наук. Авторкою аргументовано наукову новизну і практичне значення отриманих результатів та наведено дані щодо закордонних та вітчизняних конференцій, що підтверджують апробацію результатів дослідження.

Мартинюк В.В. у першому розділі дослідження «Теоретичні основи формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти» висвітлила історичний аспект націєтворення українського народу, роль видатних діячів та персоналій, зацентувала на вмотивованій доцільності пізнання української історії, історії освіти, історії педагогіки як передумови подальшого суспільно-політичного та інтелектуального поступу. Заслуговує на увагу аналіз нормативно-правових документів, які певним чином стосуються проблеми формування національної ідентичності учнівської та студентської молоді. Зокрема, виокремлення двох етапів: перший етап – 1991–2013 рр.; другий – 2013–2022 рр.). Розглядаючи ці етапи, авторка відзначила, що вони позначені екстенсивним (масовим) зростанням вищої освіти. У цей час здебільшого формувалася національна законодавча база розвитку освіти, зокрема вищої.

У контексті вивчення поняттєво-категоріального апарату дослідження як позитивне слід відзначити представлені таблиці узагальнених трактувань вченими понять: «ідентичність», «національна ідентичність», «формування національної ідентичності студентської молоді», «позааудиторна виховна робота» тощо.

У другому розділі «Діагностика сформованості національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти» дисертанткою унаслідок аналізу науково-педагогічної літератури, визначено структуру національної ідентичності, зокрема такі компоненти: мотиваційно-ціннісний (потреба в інтеріоризації системи духовно-моральних, культурних цінностей, мотиви); когнітивний (патріотична свідомість, знання з історії культури нашого народу); емоційно-почуттєвий (повага до свого народу, відчуття духовного зв'язку з ним, почуття любові до Батьківщини, моральної відповідальності перед нею); практичний (готовність діяти на благо своєї країни, відстоювати її інтереси, захищати їх тощо). Обґрунтовано, що структурні компоненти органічно взаємопов'язані, взаємно обумовлюють один одного. Визначено, що виокремлення критеріїв, показників та рівнів сформованості національної ідентичності студентської молоді набуває особливої актуальності, адже вирішальним етапом становлення ідентичності особистості – періодом її зміцнення та закріплення – є студентський вік, коли темпи розвитку сягають найвищого інтелектуально-теоретичного рівня. Представлено чіткі критерії та вмотивовано доцільні методи діагностики сформованості національної ідентичності студентської молоді в закладах

вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі. До переваг змісту цього розділу відносимо розробку авторської анкети «Діагностика сформованості національної ідентичності студентської молоді» задля вивчення проблеми формування національної ідентичності у студентської молоді.

У третьому розділі дослідження «Емпіричне дослідження процесу формування національної ідентичності студентської молоді у закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі» апробовано педагогічну модель, яка включає послідовну систему елементів та містить окремі компоненти з урахуванням вікових особливостей та специфіки формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі у межах цілісного освітнього процесу і включає в себе такі блоки: цільовий (мета, завдання), методологічний (підходи, принципи, функції), змістовий (педагогічні умови ефективності формування національної ідентичності студентської молоді у позааудиторній роботі), процесуальний (форми, методи, засоби, види діяльності) і діагностично-результативний (критерії, рівні, результати).

Мартинюк В.В. означила, що процес формування національної ідентичності студентської молоді у закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі здійснюється за допомогою різнобічних форм та методів роботи, вибір яких залежить від завдань та змісту виховної роботи, вікових особливостей. Водночас наведена широка палітра таких форм і методів роботи.

Підсумовуючи сказане, слід відзначити, що авторкою зроблені обґрунтовані висновки та сформульовані конкретні практичні рекомендації. Дисертацію Мартинюк В.В. можна вважати самостійною і структурно звершеною науковою роботою, її оформлення у цілому відповідає діючим вимогам Міністерства освіти і науки України, що висуваються до такого роду наукових робіт. Дисертаційна робота характеризується єдністю змісту і має як науково-теоретичну, так і практичну цінність.

6. Практичне значення отриманих результатів. Дисертаційна робота містить значний обсяг наукового, теоретичного, практичного матеріалу, який буде доцільним при організації позааудиторної роботи зі студентською молоддю. Теоретичні та практичні напрацювання Мартинюк В.В. відзначається практичною спрямованістю та можуть бути використані у подальшому розробленню наукової проблеми формування національної ідентичності та національно-патріотичного виховання студентської молоді в умовах закладу вищої освіти. Авторський інструмент дослідження можна використовувати під час підготовки методичних матеріалів і практичних завдань для виробничих практик студентів; висновки та результати дослідження доцільно впроваджувати у своїй практичній діяльності фахівцям, практикаам, які досліджують проблеми становлення і розвитку вищої освіти, а також працюють зі студентською молоддю.

Наукові та теоретичні матеріали дисертації можна включати до програм підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників та до освітніх програм з спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

7. Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Оцінюючи загалом позитивно наукове та практичне значення отриманих дисертанткою результатів, дозволимо собі висловити зауваження та рекомендації до деяких положень дисертації, які можуть бути предметом наукової дискусії та напрямками подальшої дослідницької роботи, зокрема:

1. У дисертації здійснено аналіз нормативно-правового забезпечення формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти. І цей аналіз здійснено в хронології від першого закону України «Про освіту» (1991) до затвердження Наказу МОН від 06.06.2022 №527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України...». З огляду на те, що тема дисертаційного дослідження стосується студентської молоді, на нашу думку, доцільно також здійснити аналіз нормативно-правових документів з молодіжної політики (Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993), Указ Президента України «Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року» (2021), Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2021-2025 роки» (2020), Закон України «Про основні засади молодіжної політики» (2021)), серед завдань цих документів – формування громадянської, національної та культурної ідентичності української молоді;

2. У підрозділі 3.1. «Модель формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі» серед структурних елементів цієї моделі визначено принципи, які адаптовані відповідно до вимог освітньо-виховного середовища закладів вищої педагогічної освіти (принцип національної спрямованості, принцип самоактивності й саморегуляції, принцип полікультурності, принцип соціальної відповідності, принцип історичної і соціальної пам'яті, принцип наступності поколінь). Пропонуємо доповнити перелік принципом інклюзії – як необхідність урахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників, врахування особливих потреб людини з інвалідністю та їх задоволення задля компенсації обмежених можливостей, що виникли.

Висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертації В.В. Мартинюк, а швидше є пропозиціями, які можуть бути використані при подальшому дослідженні наукової теми.

8. Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації. Дисертацію викладено українською мовою. Структура дисертації та стиль її подання відповідають вимогам. У тексті дисертації відсутні текстові запозичення без посилання на джерело (звіт про перевірку Unicheck).

9. Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту. Зміст дисертаційної роботи відповідає предметній області спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

10. Висновки. Цілісний аналіз дисертації Мартинюк Вікторії Валеріївни «Педагогічні умови формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі» та аналіз наукових публікацій за темою дисертації дозволяє зробити висновок, що дисертація є завершеною, самостійною, цілісною науковою працею, яка містить наукову новизну, теоретичне і практичне значення, характеризується обґрунтованістю та аргументованістю рекомендацій та висновків.

Дисертація Мартинюк Вікторії Валеріївни «Педагогічні умови формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі», подана до захисту на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог щодо оформлення дисертації» (zareєстрованого в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за № 155/30023) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, зі змінами, Постановою КМ № 341 від 21.03.2022), і може бути подана до захисту у спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

*Декан факультету соціальної та психологічної освіти,
професор кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи*

*Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
доктор педагогічних наук, професор*

Оксана КРАВЧЕНКО

Ректор

Олександр БЕЗЛЮДНИЙ